

Jako vždy lze k recenzované publikaci mít připomínky zamýšlené jako podněty k další diskusi. Publikace tohoto formátu by si zaslouhovala důkladnější věcný rejstřík a zejména příklady judikatury českých správních orgánů a správních soudů. Možná méně exaltovaná a lépe srozumitelná terminologie by přispěla k vyšší srozumitelnosti. Slovní spojení jako *lex loci externa* či právní akademie by bylo totiž možné nahradit běžnými českými výrazy. Stejně tak by k lepšímu pochopení výkladu přispělo vypuštění slova „referovat“ a jeho nahrazení českým lépe výstižným ekvivalentem (zejména na s. 46–67).

Recenzenta napadají myšlenky jako výzvy pro další vydání knihy, které by mohly mít i praktický význam. Jde např. o otázky míry významu cizího prvku, předpoklady použití výhrady veřejného pořádku či významu základních lidských práv v této oblasti. K vyšší atraktivitě publikace by přispělo i podrobnější zpracování široké problematiky uznávání.

To jsou ovšem jen podněty ke zlepšení již velmi dobré odborné úrovně posuzované publikace. Autorovi za ni patří dík.

Luboš Tichý*

Turčan Martin. Etické dimenzie teórie práva. 2. prepracované vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, 124 s.

Recenzovaná monografia, ktorej autorom je fundovaný slovenský právnik a vysokoškolský pedagóg *doc. JUDr. Martin Turčan, PhD.*, sa týka témy etickej roviny práva. Autorovým výskumným cieľom bolo poukázať na to, že kardinálnou súčasťou práva je etika, respektíve fakt, že právo imanentne v sebe zahŕňa etický aspekt, aj keď sa to možno na prvý pohľad nie vždy tak javí.

Na úvod je ešte vhodné poznamenať, že hoci je problematika analyzovaná v rámci teoreticko-právnych tém, monografia predstavuje významný prínos aj pre právnikov v praxi, čo sám autor potvrdzuje priamo v texte, keď konštatuje, že „*využitelnosť pre prax je požiadavkou, ktorá dáva teórii práva ako vede jej hlavný zmysel*“.¹ Monografia je formálne rozdelená do dvoch základných častí.

Prvá časť monografie s názvom *Vzťah jednotlivých teoreticko-právnych tém k etike* analyzuje etický rozmer práva postupne podľa jednotlivých „*klasických*“ tém teórie práva, čo vo výsledku tvorí sedem kapitol. Autor postupuje systematicky, ergo začína s hľadáním a následným skúmaním etickej dimenzie v pojme právo, na pozadí ktorého je vysvetlená i teória etiky v práve. V tejto prvej kapitole je poukázané na to, že bez ohľadu, či sme zástancami pozitivistického alebo naopak iusnaturalistického (nonpozitivistického) prístupu k právu, sa napr. pri aplikácii práva súdmi pýtame „*ako spravodlivo rozhodnúť?*“ a „*keď je potrebné sa odkloniť od pozitívneho práva?*“, čo poukazuje na určitý etický roz-

* Prof. JUDr. Luboš Tichý, CSc. Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: tichy@prf.cuni.cz.

¹ TURČAN, M. *Etické dimenzie teórie práva*. 2. prepracované vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 76. Pozri aj príslušnú poznámku pod čiarou č. 181.

mer práva, ktorý je ďalej autorom skúmaný z rôznych pozícií vrátane odporu jednotlivca voči štátnej moci (civilného disentu v podobe občianskej neposlušnosti, práva na odpor a výhrady vo svedomí).

V druhej kapitole sa od pojmu a jednotlivých inštitútov dostávame k systému práva. Pri dichotomickom rozdelení práva v kontinentálnej koncepcii na „*ius publicum*“ a „*ius privatum*“ autor rozvádza, že zaradenie konkrétneho právneho odvetvia do jednej z týchto kategórií závisí od príslušnej teórie (záujmovej, normovej, subjektovej,...), ktorá v sebe implikuje predstavu o spravodlivosti toho, či má byť štát „*vecou všetkých*“, alebo iba „*nočným strážnikom*“. V kapitole je následne rozoberaný konflikt prednosti práva medzi právom vnútroštátnym a právom medzinárodným, pričom kardinálne etické otázky vyvstávajú v pertraktovanom probléme vynútiteľnosti medzinárodného práva v prípadoch porušovania ľudských práv a v spore medzi internacionalistami a univerzalistami. Relevantnosť týchto právno-etických otázok podčiarkuje aj v súčasnosti prebiehajúci vojenský konflikt na Ukrajine.

Autor sa následne venuje etickým dimenziám v ďalších témach teórie práva, akými sú pramene a tvorba práva, právne vzťahy, aplikácia práva, interpretácia a argumentácia v práve až po právnu zodpovednosť a sankcie.

Druhá časť monografie je pomenovaná termínom *Diskusia* a obsahuje dve hlavné kapitoly. Prvá kapitola je venovaná významu etiky pre právnu vedu a právne vzdelávanie. Najskôr je upriamená pozornosť na moderného právneho vedca, ktorý by mal mať vedomosť aspoň určitého „*etického minima*“, nakoľko výzvy 21. storočia pre teóriu práva ako aj pre právne vzdelávanie sú spojené s pojmami *interdisciplinarita*, „*zdravý antidogmatizmus*“ a *využitelnosť pre prax*.² Autor napokon v stručnosti načrtáva aj základný rámec vlastnej všeobecnej preskriptívnej teórie práva.

Na túto časť nadväzuje analýza historiografie odbornovo-vedeckých textov na tému etika v práve na území SR a ČR od obdobia 90. rokov 20. storočia. Autor skúma počet príspevkov na túto problematiku, ich pomer k celkovému počtu teoreticko-právnych textov ako aj k celkovému počtu právnych príspevkov v danom zdroji. Za zdroj si prierezovo vyberá reprezentantov zo všetkých relevantných sfér, od informačnej databázy *judikaty.info*, zvlášť sa zameriava a vzájomne pomeriava trojicu najvýznamnejších právno-teoretických časopisov *Právnik*, *Právny obzor* a *Časopis pro právní vědu a praxi* (ale nezabúda ani na ďalšie relevantné časopisy), nevynecháva ani najvýznamnejšie právno-vedecké konferencie (per exemplum *Bratislavské právnické fórum* a brnianske *Dny práva*) ako aj zborníky z týchto ako aj iných vedeckých stretnutí.

Hoci sa ku kritike dostaneme neskôr, musíme poznamenať, že ide o skutočne detailnú historiografiu právnej problematiky, ktorá svojou kvalitou, rozsahom a spracovaním môže byť oprávnené považovaná za určitý všeobecný vzor pre historiografie (aj iných) právnych tém. Po tejto časti autor navrhuje *de lege ferenda* návrhy ohľadne zvýšenia záujmu o skúmanie tejto problematiky. Rozmýšľa nad viacerými možnosťami, pričom navrhuje usporiadanie „*sporadicky opakujúcich sa kolokvií*“, ktorých účastníkmi by boli reprezentanti právnych teoretikov, právnych dogmatikov a tiež aj iných praktických znalcov práva, či dokonca nad vytvorením (slovenského) časopisu venujúceho sa tejto téme, ku ktorému by mohli mať blízko aj filozofi. Poslednú časť tejto kapitoly prezentujú implikácie pre

² Bližšie pozri ibidem, s. 75 an.

právnické vzdelávanie. Tu sa autor zamýšľa nad zakomponovaním etiky v právnom vzdelávaní a tieto závery vyvodzuje aj z ním vykonaného prieskumu medzi študentmi prvého ročníka bakalárskeho štúdia na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ktorého výsledky v tejto časti prezentuje.

Poslednú kapitolu druhej časti ako aj monografie autor skoncipoval ako vlastný vklad do konkrétnej, v súčasnosti prebiehajúcej eticko-právnej diskusie. Tá sa dotýka otázky filozofického zdôvodnenia idey ľudských práv. Za polemické východisko problematiky si autor zvolil článok *doc. JUDr. Martina Haplu, Ph.D.*, ktorý „načrtáva tézu, že v otázke zdôvodnenia ľudských práv na tom utilitarizmus nie je o nič horšie ako iné konkurenčné teórie. Naznačuje teda, že utilitarizmus je prinajmenšom rovnako rozumným základom idey ľudských práv ako iné známe koncepcie. Výnimkou sú len absolútne ľudské práva, o ktorých autor daného článku pripúšťa, že ich utilitaristicky zdôvodniť nemožno. Domnieva sa však, že idea absolútnych ľudských práv ani nie je potrebná, pretože bazírovať na nejakom absolútnom pravidle, je za určitých okolností jednoducho absurdné“.³ Tvorca monografie na ďalších riadkoch vyvracia túto tézu, keď argumentuje že „rozpoznanie určitého absolútneho pravidla je intuitívne esenciálne potrebné“.⁴ To je názorne poukazované (okrem iného) na vojnovú situáciu „strategického“ a „desivého“ bombometčíka.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že hoci ide o zložitú a komplexnú problematiku, tenká monografia [komplet celé dielo má iba 124 strán A5 formátu (sic!)] dokáže túto tému zo súčasného stavu veci obsiahnuť a analyzovať, a to nielen z teoretickej stránky veci, ale aj z praktickej, o čom sme už informovali v predošlom texte. Monografia preto predstavuje významný počín v oblasti právnej vedy na poli česko-slovenskom a v rámci etiky práva si dovoľme tvrdiť, že by malo ísť o jedno z prvých diel, s ktorým by sa mal oboznámiť čitateľ so záujmom o túto tému.

Zo štylistického hľadiska je text napísaný dobre zrozumiteľným spôsobom, ktorý dokáže zaujať a oboznámiť s etickou dimenziou práva aj bežného čitateľa bez predošlej hlbšej vedomosti o problematike. Informácie sú podávané postupne, pričom ďalšie dovysvetlenie a prípadné hlbšie rozvitie myšlienky nachádzame v poznámkach pod čiarou.

A práve tu musíme vyzdvihnúť veľké plus monografie, ktoré predstavuje mimoriadne bohatý poznámkový aparát pod čiarou, v ktorom autor okrem už uvedeného uvádza relevantný zoznam literatúry vrátane diel najnovšieho dáta. K tomuto ešte musíme poznamenať, že pomerne odvážnym, ale podľa nás správnym krokom bolo ponechanie anglických citácií pod čiarou v pôvodnom (anglickom) jazyku, čo sám autor odôvodňuje, že „vzhladom na relatívne kozmopolitnú dobu, v ktorej žijeme, si teda, možno trochu odvážne, dovoľujem predpokladať určitú jazykovú kompetenciu čitateľa, pokiaľ ide o angličtinu“.⁵

Čo sa týka výhrad k monografii, žiadne výraznejšie negatíva nenachádzame. Možno by sme rozdelili obsiahlejšiu ôsmu kapitolu (Implikácie pre právnu vedu a vzdelávanie) do viacerých (možno troch) podkapitol (napr. Implikácie etiky v práve pre súčasnosť, Historiografia témy v doterajšej česko-slovenskej právnej vede, Význam etiky v práve vo vzdelávaní), súčasná úprava však v zásade žiadnym spôsobom nenarušuje zrozumiteľnosť textu.

³ Ibidem, s. 98. Ide o článok: HAPLA, Martin. Utilitarizmus a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, roč. 28, č. 3, s. 321–336.

⁴ TURČAN, M. *Etické dimenzie teórie práva*, s. 100. Pozri taktiež aj záver kapitoly.

⁵ TURČAN, M. *Etické dimenzie teórie práva*, s. 4.

Ako odporúčanie autorovi by sme uviedli vydanie anglickej verzie monografie. Text svojou kvalitou totiž prerastá doterajšie úzke domáce prostredie a svojou existenciou by (okrem iného) predstavoval pre zahraničné publikum aj výbornú sondu do česko-slovenského prostredia výskumu etiky v práve.

Recenzovaný text predstavuje druhé vydanie monografie, vytvorené len pár mesiacov po jeho prvom vydaní. Toto prepracované vydanie rozdelilo problematiku prehľadnejšie na dve časti, autor urobil viacero menších korekcií v prvej časti, ale predovšetkým výrazne prepracoval druhú časť, teda ôsmu kapitolu – v ktorej doplnil už spomínanú detailnú analýzu doterajšej historiografickej spisby problematiky a napokon pridal uvádzanú deviatu kapitolu so svojím vkladom do aktuálnej eticko-právnej témy. Po predchádzajúcom „hmotnom“ vydaní (a ako vieme, hmotné dielo je po určitom čase väčšinou vždy ťažko zohnateľné), je skvelou správou, že uvedené druhé vydanie autor sprístupnil zdarma na webstránke *Katedry teórie práva a filozofie práva Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*.⁶

Záverom preto môžeme povedať, že recenzovaná monografia je významným počínom právnej vedy v česko-slovenskom právnom prostredí. V oblasti česko-slovenskej literatúry o etike v práve môžeme hovoriť dokonca o míľnikovom diele, ktoré v malom rozsahu dokáže súhrnne analyzovať problematiku v jej najnovšej podobe. Môžeme tak už len dodať, že táto monografia by mala byť v (elektronickej) poličke každého (a tým máme na mysli nielen odbornovo-vedeckú obec), lebo ako uvádza autor vo venovaní na začiatku monografie, nikto z nás – či chceme, alebo nie – „*sa v živote nevyhne otázkam o dobre a spravodlivosti*“.

Marián Šuška*

⁶ V rámci webstránky katedry nájdeme recenzovanú monografiu v záložke *Aktuálne publikačné výstupy*, sekcia *E-knihy*. Dostupné z: <<https://www.flaw.uniba.sk/pracoviska/katedry/katedra-teorie-prava-a-filozofie-prava/aktualne-publikacne-vystupy-katedry/>> [cit. 2023-01-24].

* Mgr. Marián Šuška. Katedra teórie práva a filozofie práva, Univerzita Komenského v Bratislave. E-mail: marian.suska235@gmail.com, marian.suska@flaw.uniba.sk. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7767-7296>.